

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De stijgingsroute 'werken'

Rath, J.

Publication date

2008

Document Version

Author accepted manuscript

Published in

Mitros Cahiers

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rath, J. (2008). De stijgingsroute 'werken'. *Mitros Cahiers*, 16, 20-23.
<http://www.mitros.nl/Over%20Mitros/Folders/16%20Cahier-Sociale-stijging.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

De stijgingsroute ‘werken’

Jan Rath

Universiteit van Amsterdam

Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES)

www.janrath.com

Grote en minder grote steden worstelen met de vraag hoe de kwaliteit van de stedelijke samenleving kan worden verbeterd. Resultaten van statistisch onderzoek wijzen op een toenemende tweedeling en ook de beeldvorming in de media roept het beeld op van sociale desintegratie. Aangewakkerd door een aantal incidenten waarbij groepen uit de samenleving *de facto* tegenover elkaar kwamen te staan, is er sluipenderwijs ook in het beleid een conceptuele tweedeling ontstaan tussen enerzijds een optimistisch en stimulerend verhaal over stedelijke vernieuwing en dynamiek (‘creatieve industrie’, dynamiek, revitalisering van havengebieden, ‘broedplaatsen’, sleutelprojecten) en anderzijds een pessimistisch wijkgericht verhaal over ‘achterstand’, ‘probleemwijken’, conflicten en stagnerende sociale mobiliteit. Het is noodzakelijk om deze verschillende ontwikkelingen—die zich inderdaad tegelijkertijd voordoen—in een breder perspectief te plaatsen: maatschappelijk succes hangt af van specifieke stedelijke kansenstructuren, die op hun beurt weer samenhangen met de positie van die steden in grotere verbanden. In een globaliserende wereld zijn steden het platform geworden waarop sociale, politieke, culturele en economische ontwikkelingen samenkomen.

Steden hebben in de afgelopen decennia te maken gehad met een transformatieproces waarin het belang van industrieën is afgenomen ten faveure van allerhande diensten. Tegelijkertijd was er sprake van een deconcentratie van werkgelegenheid binnen stedelijke gebieden: centrale steden verloren steeds meer banen ten gunste van de meer suburbane gebieden. Intussen kon in de wereldeconomie een groeiend aantal steden zich afficheren als zogenaamde wereldsteden, of ‘global cities’: grote steden die zich specialiseren in de productie en handel van gespecialiseerde informatie en kennis. Globalisering wordt soms gezien als een belangrijke aanjager van die nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

Globalisering kent vele gezichten: het gaat om de verplaatsing van economische activiteiten, toenemende economische controle vanuit een beperkt aantal steden en om een veranderende internationale oriëntatie, maar ook om internationale migratie van mensen, veranderende waarden en normen identiteiten, levensstijlen, enzovoorts. Menig stedelijk gebied wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van mensen die verbonden zijn met internationale virtuele netwerken, terwijl andere gebieden de informatierevolutie aan zich voorbij zien gaan en nog niet of nauwelijks verbonden zijn met belangrijke netwerken. Zij hebben hun directe omgeving drastisch zien veranderen, maar daar zelf niet of nauwelijks van geprofiteerd. Tot nu toe is dat vooral als een probleem van tekortschietende sociale cohesie begrepen. Recent hebben echter uiteenlopende adviescolleges (zoals WRR, VROM Raad) gesteld dat het probleem van steden en buurten zich niet beperkt tot het ‘verbinden’, maar dat het zich ook uitstrekt tot ‘verheffen’. Hoe kunnen groepen aan de onderkant weer maatschappelijke perspectief krijgen? Hoe kunnen zij zelfverzekerder in het leven komen te staan, ambities ontwikkelen voor henzelf en voor hun kinderen?

Veel traditionele instituties, die vroeger een helpende hand boden, zijn teloor gegaan. De maatschappelijke rol van onder andere de school, de kerk, het buurthuis, de wijkagent en het

gezin zijn sterk veranderd. Hun vanzelfsprekendheid, organisatiekracht en morele gezag zijn op z'n minst aangetast. Leek de rol van het maatschappelijke middenveld aanvankelijk te worden overgenomen door de overheid, inmiddels is het duidelijk dat dit niet of slechts in beperkte mate het geval is. De overheid heeft zich op tal van maatschappelijke terreinen teruggetrokken onder het motto 'meer verantwoordelijkheid aan de burger'. Echter, meer recent lijkt er sprake te zijn van een herbezinning op die rol. Dat blijkt onder andere uit de initiatieven om probleembuurtten aan te pakken en steden te revitaliseren en uit de plannen om achter-de-voordeur-problemen met assertief sociaal beleid aan te pakken. De Nederlandse politiek is kennelijk weer te porren voor die 'verheffing', en tal van woningcorporaties hebben zich bij die ambitie aangesloten.

Probleembuurtten worden nu veelal geassocieerd met verpaupering, narigheid en gebrekkige sociale mobiliteit. Buren kunnen niet met elkaar overweg, mensen hebben last van hangjongeren, luide muziek, verkeerd geparkeerde auto's, rommel op straat of hondenpoep, of zij storen zich aan de aanwezigheid in de buurt van bepaalde bevolkingsgroepen en hun instituties. En dan zijn er nog drugsgebruikers en drugsdealers, criminelen die zich schijnbaar nergens wat van aantrekken, en figuren die er extremistische opvattingen op na houden. De bereidheid om overlast te accepteren is afgenomen, wat op zichzelf goed kan zijn voor de kwaliteit van de buurt.

Interessant is nu dat sommige buurtten en sommige bevolkingsgroepen beter in staat zijn met dergelijke zaken om te gaan, of beter in staat zijn om de overheid te mobiliseren. De rol van lokale 'agents of change' of—meer algemeen—de middenklasse lijkt hierbij niet onbelangrijk. Veel gemeentebestuurders benadrukken dan ook het belang van de ontwikkeling van een middenklasse in achterstandsbuurtten: enerzijds trachten zij te bevorderen dat zoveel mogelijk mensen sociaal kunnen stijgen en kunnen toetreden tot de middenklasse, anderzijds zouden leden van die middenklasse kunnen helpen bij het 'omhoog werken' van bewoners die over minder vaardigheden beschikken. De rol van de middenklasse in relatie tot sociale mobiliteit is veel besproken, maar nog relatief weinig in kaart gebracht.

Veel beschouwingen over probleembuurtten betreffen het hier en nu en beschrijven en analyseren een bestaande, als problematisch beleefde situatie. Die focus op problemen verhindert soms het zicht op de *dynamiek* en *mobilititeit* die zich in diezelfde buurtten ook kan aftekenen. Wie wat meer afstand neemt en een grotere tijdspanne beschouwt ziet talrijke en soms onverwachte ontwikkelingen: vervallen buurtten blijken zich te kunnen oprichten; verpauperde straten weten zich te ontplooien tot locatie met nieuwe economische activiteiten; een verloren geachte generatie blijkt de weg naar sociale stijging te kunnen vinden; ongewenste vreemdelingen vinden toch een thuis; en achter de façade van ongeïnteresseerdheid blijkt soms toch sociale betrokkenheid te schuilen. Zulke onderwerpen en ontwikkelingen zijn buitengewoon interessant, dienen te worden gesignaleerd, en kunnen een wenkend beleidsperspectief bieden.

Sociale stijging, voor de goede orde, wordt hier opgevat als het proces van maatschappelijke vooruitgang. In de eerste plaats kunnen we dan denken *de sociale stijging van individuen of groepen*. Wie vanuit een situatie van (langdurige) werkloosheid een mooie baan vindt maakt een proces van sociale stijging door, evenals degene die binnen het bedrijf promotie maakt. Sociale stijging kan ook bestaan uit het verwerven van meer 'human capital', dus door het volgen van opleidingen en het opdoen van meer ervaring. En voor sommigen is sociale stijging vooral het verkrijgen van meer zelfvertrouwen, bijvoorbeeld door in een sportclub of in de buurtvereniging aanzien te verwerven. Sociale stijging kent dus objectieve indicatoren (scores

op onderwijs, inkomen, werkgelegenheid) en subjectieve (zelfvertrouwen, eigendunk, ambities, et cetera). Al deze vormen van sociale mobiliteit hangen met talrijke factoren samen.

In de tweede plaats denken we aan de veranderingen die *buurten* ondergaan. Net als mensen kunnen buurten (en steden) stijgen en dalen. Iedereen kan wel buurten noemen die ‘hard achteruit hollen’, waar de armoede voelbaar toeneemt of de criminaliteit eensklaps sterk stijgt, buurten die stijgen in de ‘verkeerde lijstjes’, maar ieder kent ook buurten die juist flink zijn opgeknapt. De plannen om van probleemwijken prachtwijken te maken suggereren in ieder geval dat sociale stijging van buurten door middel van interventies te realiseren zou zijn. Een lastig probleem daarbij is dat zulk verval niet altijd aan de hand van objectieve criteria is vast te stellen. Ook in dit geval spelen subjectieve factoren een rol. Een combinatie van indicatoren zou verval of dreigend verval aan het licht moeten brengen: arbeidsmarktparticipatie en uitkeringsafhankelijkheid, het aantal verhuisbewegingen (ruimtelijke mobiliteit), het aandeel gebroken gezinnen, de samenstelling van de bevolking (met name aandeel immigranten), soms ook stemgedrag, en noem maar op.

Soms is men op zoek naar het ‘tipping point’. Dat verwijst naar een veronderstelde kritische samenhang van al die indicatoren die een exact te bepalen moment van verval of herstel markeren. De werkelijkheid is echter weerbarstig. Het punt is dat de ontwikkelingsgang van buurten een uiterst complex sociaal proces is, belast met tal van contingenties.

Het zal duidelijk zijn dat beide soorten van sociale stijging—op individueel en op buurtniveau—samenhangen. Hierbij zou met name de ontwikkeling van een groep van ‘stijgende’ bewoners—een nieuwe middenklasse—een scharnierfunctie kunnen vervullen. Het heeft er de schijn van dat de rol van de middenklasse vooral een indirecte is. Zo verbetert de aanwezigheid van een middenklasse vooral het imago van de buurt. Dit kan op termijn ten goede kan komen aan de bewoners aan ‘de onderkant’. Willen we dat er sprake is van directe overdracht van sociaal en cultureel kapitaal van de middenklasse naar de ‘onderkant’, dan moet dat goed geregeld worden, bijvoorbeeld in de vorm van mentoraats- en tutorprojecten.

Interventies gericht op de sociale stijging van van mensen aan de onderkant van de samenleving kunnen betere resultaten boeken naar de mate waarin de volgende principes omarmd worden. Ten eerste de erkenning dat de samenleving is voortdurend in beweging is. Mensen en hun instituties, hun opvattingen, oordelen en praktijken veranderen constant. Dit houdt ook in dat ‘oude en vertrouwde’ categorieën soms niet meer bestaan of zich anders aandienen. Interventieprojecten dienen zich derhalve te richten op statische categorieën, maar moeten proberen de dynamiek te accommoderen. Ten tweede is het van belang om kansen waar te nemen en te benutten. Het is een open deur, maar toch. Steden, zelfs de zogenoemde probleemwijken binnen steden, representeren niet alleen maar achterstand en falen. Hetzelfde geldt voor bevolkingsgroepen. Alle kennen ook kansen en hebben succesverhalen.